

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ ТЫВА
УПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ АДМИНИСТРАЦИИ
ДЗУН-ХЕМЧИКСКОГО КОЖУУНА РЕСПУБЛИКИ ТЫВА
МБОУ «СОШ №2 ГОРОДА ЧАДАН»

РАССМОТРЕНО
на заседании МО
Руководитель МО
Ондар А.В.
от «30» 08 2023 г.

СОГЛАСОВАНО
Заместитель директора
по УВР Ооржак А.К.
от «31» 08 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Литературное чтение на родном языке»
для обучающихся 4 "а" класса

Составитель: Ховалыг Алашмаа Хулер-ооловна,
учитель начальных классов,
первая категория.

г. Чадан
2023-2024 учебный год

Тайылбыр бижик

- Литературлуг номчулгада ажылчын программа өөрөдилгениң федералдыг күрүне стандартынга (ӨФКС-ФГОС) база дараазында доктаал-саавыырларга даянып кылдынган:
- 2012.12.29 №273 – ФХ «РФ-нын Оорөдилге дугайында» хоойлузу (чуул 2. Ангылары 9, 10);
  - 2009.10.06 №373 дугаарлыг Россия Федерациязынын Оорөдилге яамызынын дужаалы-биле бадылаан оорөдилгенин федералдыг куруне стандарттарынын эге ниити оорөдилгези (моон ынай - ӨФКС эге ниити оорөдилгези);
  - 2010.12.29 №189 (2011.03.03 Россиянын Минюста буруткеткен, буруткел дугаары 19993) «Оорөдилге албан черлеринге оорөдилгенин организастаарынын байдалдарынга санитар-эпидемиологтуг негелделер» деп 2.4.2.282-10 СанПинни бадылаарынын дугайында доктаал;
  - Чадаананын МБОУАЧ «дугаары 2 ортумак ниити оорөдилгенин школазынын» оорөдилге планы;
  - Чадаананын МБОУАЧ «дугаары 2 ортумак ниити оорөдилгенин школазынын» уставы;
  - Л.С.Кара-оолдун тургусканы литературлуг номчулгада чижек ажылчын программасы, Кызыл – 2017ч.;
  - Л.С.Кара-оолдун 4-ку класска “Литературлуг номчулга” деп ниити оорөдилге ному, Кызыл – 2014ч.

«Литературлуг номчулга» — эге школа өөреникчилерин уран чүүлдүн бир хевири тыва чечен чогаалдың үлегерлери-биле таныштырып өөрөдирэтем.

Эге класстарга литературлуг номчулга эртемниң утказы болгаш тургузуу өөреникчилерниң назы-харының айы-биле онзагай чүүлдери база класстан классче төрөөн дылының чаа сөстери-биле байып калбарган сөс курлавыры-биле тодараттынар.

Бо үеде уругларның сагыш-сеткил хайныышкыннары база миннишкиннери, хууда амыдыралчы дуржулгазы база харылзажырының арга-мергежилдери (өске кижиниң чугаазын дыңнап база билип өөренир, чугааның байдалынга дүүштүр чугаа этикедин сагып, айтырылгарга харыылаар) хевирлеттинер болгаш чугааның ажил-чорудулгазының шупту хевирлери сайзыраар.

Баштайгы үе-чаада уругларның номчулгага сонуургалын оттуруп, номчуттунар чаңчылдарын хевирлээри чугула. Ооң ужун номчулгага сундулуг уругну белеткээриниң элээн каш аргалары бар:

- тыва чечен чогаалдың сөзүглелдерин номчуур чаңчылдарын хевирлээр болгаш сайзырадыр;
- тыва чечен чогаалдың утказын шиңгээдип алыры-биле практиктиг билиин сайзырадыр;
- чечен чогаалдың эң бөдүүн билиглери-биле уругларны чепсеглээр;
- чечен чогаалдың сөзүглелиниң дузазы-биле долгандыр турар хүрээлел, мөзү-шынар база эстетигтиг үнелелдер дугайында билиин хевирлээр.

«Литературлуг номчулга» кичээлдериниң, өске эртемнерге бодаарга, бир онзагай чүүлү – кичээл санында чогаалдың жанр болгаш темазындан хамаарылга чок өөреникчилерниң дыл-домаанче база ниити кижизидилгезинче кичээнгейни угландыраары: сөзүглел бүрүзүн уругнуң сөс курлавырын, аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадырындан аңгыда, мөзү-бүдүш талазы-биле шынарларын хевирлээр сорулгалыг ажыглаар.

Ук эртемни өөрөдип тура, өске эртемнер болгаш культуралар аразында харылзааларны тургузар, ынчангаш тыва улустуң аас чогаалы база чечен чогаалының үлегерлерин «Литературлуг номчулга» деп эртеминге өөрөдип тура, орус база өске чоннарның аас чогаалы база чечен чогаалы, хүрээлел, уран чурулга, хөгжүм уран чүүлү

база күш-ажыл кичээлдери-биле холбаары көрдүнүп турар.

Эге школага «Литературлуг номчулга» деп эртемни өөрөдиринин **кол сорулгазы** – төрөөн дылынга медреселдиг, шын база аянынг номчуп билир кылдыр чаңчыктырарда, тыва дылында бижиттинген өөрөдилге, эртем-популярляг база чечен чогаал сөзүглеледерининг утказын шингээдип, угаап бодаар чаңчылдарын оттуруп сайзыратпышаан, бот номчулга дуржулгазынга даянып, номчукчу бүрүн эргезин хевирлээри.

Ук сорулганы боттандыраы-биле дараазында **айтырыгларны** шийтпирлээр:

- – төрөөн дылынга чугаа ажил-чорудулгазының бүгү хевирлерин (дыңнаары, номчууру, чугаалаары, бжири) сайзыратпышаан, өске кижилер-биле харылзаа тудуп билир кылдыр чаңчыктырып өөрөдир;

- тыва чечен сөстү эстетиктиг шингээдип алырынга белеткеп, төрөөн дылынга ном номчуур сонургалын оттуруп сайзырадыр;

- тыва чечен чогаалдың сөзүглелдери-биле ажилдап билир кылдыр чепсеглээр сорулгалыг эге практиктиг билиглерни бээр;

- чаңгыс ол-ла темага бижиттинген тыва болгаш өске чоннарның чогаалдарын деннеп, дөмей болгаш ылгалдыг чүүлдерин тодарадып билир кылдыр чаңчыктырып өөрөдир;

- уругларның номчаан чогаалдарынга даянып, оларның мөзү- бүдүжүн хевирлеп тура, *эки – багай, буянынг – бакдеп* чүүлдер дугайында билиглерин угаадып сайзырадыр, төрөөн чону база өске аймак кижилер чурттап турар чурту дээш чоргааралын оттуруп, тыва болгаш Россияның чоннарының культура база чечен чогаалын хүндүлөп билир кылдыр кижизитпишаан, өөреникчининг мөзү-эстетиктиг дуржулгазын байыдар.

Литературлуг номчулга эртемнинг туружу

Эге школанын оорөдилге планында “Литературлуг номчулга” эртеми 4-кү класска неделяда 1 шак, чылда – 34 шак (өөрөдилге неделялары 34) бердинген.

Өөрөдилге-методиктиг хандырылга

Оорөдилге ному: Кара-оолЛ.С. Литературлуг номчулга.4 класс. – Кызыл,2014.

Оорөдилге эртемни шингээдип алырынын бот-тускайлан, эртемнерни чергелештирер база эртемге туннелдери

«Литературлуг номчулга» деп эртемни өөрөнип алганының **бот-тускайлан туннелдери:**

- Россия база Тываның маадырлыг эрткен үези-биле таныжып тура база бодунуң чонунуң маадырлыг чоруктары база чедиинкиннери дээш сеткил-сагыш хайныышкынның киржилгези база чоргааралы таварыштыр хамааты дөмейлешкээнинг үндезинин билир болуру;

- бодунуң Ада-чуртунуң дугайында, чогаалчылар база шүлүкчүлөр дугайында база оларның маадырлар база төрөөн чуртунуң тураскаалдыг черлерининг дугайында чогаалдарын чугаалаар;

- бодунуң чонунуң ёзу-чаңчылдарының ужур-утказын билир, оларны билир болгаш камгалаар;

- тыва литератураның ужур-утказын, ооң кижининг сагыш-сеткили база мөзү-бүдүжүнүң сайзыралынга ужур-дузазын билир;

- Тываның маадырлыг эрткен үези, ооң маадырлары база оларның Россияның төөгүзүнге кириген үлүүнүң дугайында бодунуң төлевилелдерин тургузар; төлевилелдернинг материалдарын чыып, оларны системажыдып, фото-, видео- база аудиоматериалдар дузазы-биле медээлерни шын тургузар;

– номчулга конференцияларынга, диспуттарга, мөөрейлерге, олимпиадаларга, концерттерге, аас-биле сеткүүлдерге киржир;

– чурттуң база республиканың тураскаалдыг хүннеринге ном делгелгелерин кылыр; материалдарны чыып, оларны хана солунга ажыглаар кылдыр системажыдар.

Өөредилгениң бүгү талалыг кылдыныгларын хевирлээни «Литературлуг номчулга» деп эртемни өөренип алганының эртемнерни чергелештирериниң түннелдери болур.

Өөредилгениң углап башкараар бүгү талалыг кылдыныглары:

– өөредилге-биле холбашкан айтырыгны боду тып тодарадыр, ооң түннелин билир болгаш ону чедип алырының аргаларын шилип тывар;

– медреселдиг номчулганың аргаларын ажыглап билир, номчулганың янзы-бүрү хевирлерин ажыглаар;

– болушкуннун чуруун база чогаалдың маадырының ажыл херектерин тургузуп тургаш, сөзүглелдин утказын шингээдип алыр билиин сайзырадыр;

– кичээл үезинде ажылдап тургаш, алган билиин боду тайылбырлаар база ону өске хевирге эде кылыр (таблица, схема, төлевилел дээш оон-даа өске).

Өөредилгениң угаап шингедириниң бүгү талалыг кылдыныглары:

– башкының азы өөредилге номунун айтырыгларынга даянып, чечен чогаал сөзүглелин сайгарар, чогаалдың кол бодалын тодарадыр, ону эжи-биле азы бөлүккө сайгарып чугаалажыр;

– чечен чогаалдың сөзүглелинден херек медээни тывар, алган медээзин чурук, таблица дузазы-биле демдеглээр;

– чечен чогаал сөзүглелинден уран-чечен аргаларның чижектерин (деңнелге, эпитет, диригжидилге) тывар, оларның бодунун чогаадыкчы ажылынга ажыглаар;

– янзы-бүрү жанрның чечен чогаалдарын боду сайгарар, маадырның бодун алдынарының барымдааларын база ооң кылган херектериниң ужурун тодарадыр; оларны мөзү-шынар нормалары-биле дүүштүрер; шак-ла ындыг байдалда бодун канчаар алдынарының медреселдиг шилилгезин кылыр;

– хуулгаазын тоол биле чечен чугааны деңнээр, оларның дөмей болгаш ылгалдыг чүүлдерин тывар;

– янзы-бүрү жанрның чогаалдарының кол идеязын тодарадыр; уран-чечен аргаларның чижектерин тыпкаш, оларның маадырга характеристика берип турда, ужур-утказын тодарадыр;

– үлегер домак база чечен сөстүн дузазы-биле кайы-бир адырның темазын, кичээлдин темазын азы ном делгелгезиниң адын адаар;

– ийи аңгы чечен чогаалдың маадырларының кылган херектериниң чылдагаан барымдаазын деңнээр; барымдаазын хамаарыштыр оларның бодун ап чоруурунун онзагай чүүлдерин тодарадыр;

– 10 – 12 домак дузазы-биле жанрын барымдаалап, бодунун чогаалын чогаадып тургузар;

– улуг эвес хемчээлдин чечен чугаа, шүлүк чогаадып тургаш, аянынг номчулга үезинде, үзүндүнү ойнап көргүзүрде база төлевилел онаалгаларын күүседип тургаш, бодунун чогаадыкчы салым-чаяанын көргүзүр.

Харылзажылга чорударының бүгү талалыг кылдыныглары:

– диалогка (полилогка) киржир, номчаан чогаалынга хамаарыштыр бодунун көрүжүн 9 – 10 домак дузазы-биле илередир, номчаан чогаалының чижээнге азы амыдыралчы дуржулгазынга даянып, бодунун туружун бадыткап, бодалын чугаалаар, айтырыгларны салыр;

– чугаалажып турар кижизинге салдар чедирип база бүзүредире-биле бөдүүн аргаларны ажыглаар;

– бодунун аас база бижимел чугаазынга, угаап бодаашкыннарынга тыпкан сөзүглел материалдарын ажыглаар;

– айтырыгларга база номчаан чогаалыга хамаарыштыр чидиг айтырыгларга бижимел-биле харыылаар;

– салган сорулгаларыга дүүштүр бадыткал барымдаалар база цитаталар тывары-биле чечен чогаалды катап номчуур;

– медээ тывары-биле бүгү бижимел барымдааларны тывар, олардан херек материалдарны шилип тыпкаш, эде кылыр, системажыдар, салган сорулгазынга дүүштүр шын тургузар;

Дараазында билиглерниң хевирлеттингени «Литературлуг номчулга» деп эртемни өөренигинин эртем түңнелдери болур:

Чугаа болгаш номчулга ажил-чорудулгазының хевирлери:

– чечен чогаалды чонунуң культуразының үнелиг чүүлү деп хүлээп алыр; өске эртемнерни чедишкенингиң шиңгээдип алырынга номчулганың ужур-утказын медереп билир;

– кижиниң база ниитилелдин сагыш-сеткил-биле холбашкан амыдыралыга тыва литератураның ужур-дузазын билип турар;

– өөредилге база чечен чогаал номнарын, эртемниң база шиңгээдип алырының номнарын, дузалал номнары кезээде көрүп, номчуп база шинчилеп ажыглаарын чедип алыр;

– сөзүглелде домактарны интонация аайы-биле шын белеткеп, дүрген, медерелдиг, хажыдышкын чокка ыткыр номчуур; чечен чогаалдың жанр аайы-биле онзагай чүүлдерин барымдаалап, аянныг номчулга үезинде интонацияны, темпизин, логикиг ударение база үн доктаашкыннарын шын шилиир;

– сөзүглелдин ужур-утказын билип алыры-биле сайгарылганың бөдүүн аргаларын ажыглаар; сөзүглелде көрдүнгөн мөзү-шынарлыг база эстетиктиг үнелиг чүүлдерни (ачы-буян, тайбың, шыдамык болуру, чөптүг чорук, ажилгыр болуру) медереп билир;

– сөзүглелди кезектерге чарар, оларга ат бээр, эдерти чугаалаарының планын боду тургузар;

– өөренип турар сөзүглелинге 1 –2 чидиг айтырыгны тургузар; чидиг айтырыгга хамаарыштыр бодунуң көрүжүн бадыткап турар кезектерниң чижектерин номчаан чогаалындан тывар;

– чечен чогаалдан уран-чечен аргаларның чижектерин тывар;

– бижимел чугааның чамдык хевирлерин (тоожуушкун – үлегерге даянып, тургузар, чурумал – маадырның характеристиказы, угаап бодаашкын – салган айтырыгга бижимел харыы) херек кырында ажыглап билир кылдыр өөренип алыр;

– мөзү-шынар темаларыга дискуссияларга киржир: номчаан чогаалдарындан чижектер шилип алыр;

– литературлуг темаларга төлевилелдер белеткээр; ном конференцияларынга база делгелгелерге киржир; библиотекага алфавиттиг база темалыг каталогтарны ажыглаар; бичии уругларга сеткүүлдер база солуннар-биле ажылдап билир.

Чогаадыкчы ажил-чорудулга:

– бодунуң тургускан планынга даянып, чогаалдың утказын долузу-биле, шилилгелиг база кысказы-биле эдерти чугаалаар; эдерти чугаалап тургаш, болуушкуннарның дес-дараалашкаан база ылаптыг чугаалаарын сагыыр;

– планын тургускаш, сөзүглелге ат бээр; чурумал (бойдус чурумалы, маадырның даштыкы хевири, бажынның дериг-херексели) азы угаап бодаашкын элементилери кирип турар сөзүглелди эдерти чугаалаар;

– үшкү арындан сөзүглелди эдерти чугаалаар;

– тыва азы орус дылга номчаан чогаалыга даянып, бодунуң база Россияның чоннарының байырлалдары база ёзу-чаңчылдарының дугайында чугаа тургузар;

– бодунуң улуг эвес хемчээлдиг чогаалын чогаадып бижиир (тоол, чечен чугаа, тоолчургу чугаа, шүлүк);

– литературлуг темага төлевилел материалын чыгаш системажыдар;

– номчаан чогаалыңа үнелел бижиир.

Чечен чогаалдың билиглери:

– литературлуг билиглери (аас чогаалы база авторлуг чогаал, сөзүглелдин тургузуу, маадыр, автор) база уран-чечен аргаларны (диригжидилге, метафора, деңнелге, эпитет) ажыглап, янзы-бүрү сөзүглелдерниң бөдүүн сайгарылгазын кылып, деңнеп көөр;

- чечен чогаалдың сөзүглелиниң маадырының база авторунуң туружун тодарадыр;

– уран-чечен аргаларны ажыглап, авторнуң сөзүглелин үлегерге ап, бодунуң сөзүглелин (чечен чугаа азы шүлүк) чогаадып тургузар.

Шингээдиң алган турар ужурулуг чуулдери:

«Чугаа болгаш номчулга ажыл-чорудулгазының хевирлери» деп кезекаудирование, ыткыр болгаш иштинде номчууру, янзы-бүрү хевирниң сөзүглелдери-биле ажыл, библиографтыг культуразы, чечен чогаалдың сөзүглелдери-биле ажыл, аас чугааның культуразы.

Эге школаның доозукчунуң өөренип алган турар чүүлдери:

- таныштырылга, шилилгелиг база шинчилел номчулганы иштинде номчуур;
- чогаалдың темазы база кол бодалын тодарадыр; сөзүглелди уткалыг кезектерге чарар, ооң планын тургускаш, эдерти чугаалап тургаш, ажыглаар; сөзүглелди кысказы-биле азы долузу-биле эдерти чугаалаар;

- класска өөрөнгөн кол чогаалдарының утказын билир, оларның авторлары болгаш аттарын айтыр;

- ийи-үш уруглар сеткүүлүнүн аттарын адаар болгаш оларның кол утказын эдерти чугаалаар;

- чогаалдың маадырларыңа характеристика бээр; чаңгыс база аңгы чогаалдарның маадырларының аажы-чаңын деңнээр; маадырга авторнуң хамаарылгазын тодарадыр;

- шүлүктү азы ооң үзүндүзүн шээжи-биле номчуур (боду шилип алыр); номчаан аянының дугайында эштериниң сагындырыглар болгаш шүтүмчүлелин оожуп хүлээп алыр;

- чечен чогаал азы ооң маадырының дугайында бодунуң бодалын чогаалдың одуруглары азы үзүндүзү-биле бадыткап чугаалаар;

- номну ооң элементилери-биле билип алыр (автору, ады, бирги арны, «Допчузу», аннотация, чуруктар);

- аңгы чогаалга база чогаал чыындызыңа аннотация тургузар;

- янзы-бүрү айтырыгларны шийтпирлээри-биле библиотекага боду номнарны шилиир (сүмелээн даңзы ёзуугаар; тодаргай темага аас-биле дыңнадыг белеткээр);

- номчаан чогаалының маадырының дугайында бодунуң үнелел бодалын чугаалаар болгаш эштериниң бодалын эвилең хүлээп алыр;

- медээниң янзы-бүрү бижимел барымдаалары-биле боду ажылдаар (словарьлар болгаш янзы-бүрү угланыышкынныг дузалал номнарны кады санавышаан).

«Чечен чогаал билиглери» деп кезек: рифманың хевирлерин аңгылап билир, улустуң аас чогаалы болгаш авторлуг чогаалдарның жанрлар аайы-биле онзагай чүүлдерин ылгалдары, сөзүглелден уран-чечен аргаларны танып билири (деңнелге, диригжидилге контраст, хөөредиг дээш оон-даа өске) база оларны ажыглаан чылдагааннарын билири.

Эге школаның доозукчунуң өөренип алган турар чүүлдери:

- чечен чогаалдың сайзырап келген үндезиннерин билири: улустуң аас чогаалындан авторлуг хевирлерге;

- улустуң чогаалын авторлуг чогаалдардан ылгап билири;

- авторлуг чогаалдарда уран-чечен аргаларны тып база ылгап билири (деңнелге, диригжидилге, хөөредиг, контраст, катаптаашкын, рифманың янзы-бүрү хевирлери).

Эге школаның доозукчугу боду азы эжи-биле, бөлүк азы коллектив-биле ажылдап тургаш, дараазында чүүлдерге өөренип алыр аргалыг:

- делегейниң чоннарының тоолдарында, тыва база орус улустуң тоолдарында

делегейни тоолчургу аянынг шингээдип алырының онзагай чүүлдерин хайгаарап өөренир;

- чечен чогаалды бижиринге чогаалчының чогаадыкчы намдарының ужур-дузанын билип алыр;

- уран чүүлдүн янзы-бүрү хевирлеринге (чечен чогаал, хөгжүм, уран чурулга) хамааржыр чогаалдарны чүгле тема аайы-биле дөмей чүүлдеринге даянып эвес, а оларның авторларының делегейни шингээдип алырының (чогаалда илерттинген бодалдар болгаш сагыш човаашкыннарның аргалары) дөмей болгаш ылгалдыг чүүлдеринге даянып, деңнеп болурун билип алыр;

«Өөреникчилерниң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы» деп кезек: роль аайы-биле номчулга, сөс-биле чурулга, чуруктар-биле ажыл, бодунуң сөзүглелдерин тургузары.

Эге школаның доозукчусу боду азы эжи-биле, бөлүк азы коллектив-биле ажылдап тургаш, дараазында чүүлдерге өөренип алыр аргалыг:

- шүлүк база проза чогаалының сөзүглелин ыткыр номчуур;
- чечен чогаал, уран чурулга база хөгжүм чогаалдарында бодалдар, сагыш-сеткил миннишкиннери база сагыш човаашкыннарның илерттингенин барымдаалап, эштери-биле сайгарып чугаалажыр;
- чечен чогаалды, уран чурулганы база хөгжүм чогаалын сайгарып турда, тыптып келген хайгааралдары болгаш бодалдарын аас база бижимел аргалар-биле солчур.

Бугу талалыг кылдыныгларының хевирлеттинеринге туннелдер:

Угаап шингээдириниң ниити өөрөдилгениң кылдыныларынга хамаарыштыр эге школаның доозукчусунуң шингээдип алган турар чүүлдери:

- сөзүглел-биле хостуг ажылдаар: сайгарып турар айтырыының кол медээзин аңгылаар, сайгарып турар айтырыын өскерттир;
- өөрөдилге ному база комплектиниң өске номнары-биле хостуг ажылдаар: өөрөдилге словарьлары, солун-сеткүүл, школа библиотеказының кулавырында номнар; херек медээни тыпкаш, оларны өөрөдилгениң янзы-бүрү сорулгаларынга дүүштүр ажыглап билир;
- янзы-бүрү медээниң бижимел барымдаалары-биле хостуг ажылдаар (сөзүглел хевирлиг, уран чурулга база хөгжүм уран чүүлү хевирлиг).

Харылзажылга чорударының кылдыныгларынга хамаарыштыр эге школаның доозукчусунуң шингээдип алган турар чүүлдери:

- а) харылзажылга – кады ажылдажылга деп кызыгаарның иштинге:
  - янзы-бүрү өөрөдилге кооперациязынга (эжи-биле, бичии азы улуг бөлүккө) ажылдап өөренир база янзы-бүрү социал рольдар (башкарыкчы, күүседикчи) күүседип өөренир;
  - б) харылзажылга – удур-дедир ажылдажылга деп кызыгаарның иштинге:
    - ийи аңгы көрүш биле бодалдарның ылгалын билир болгаш оларның кайы-бирээзинге чылдагаан барымдаазын айтып тургаш, катчыр азы бодунуң көрүжүн чугаалаар.

Өөрөдилгени углап башкараар кылдыныгларынга хамаарыштыр эге школаның доозукчусу дараазында чүүлдерге өөренип алыр:

- ажылды күүседип турда база алган түннелдеринге хыналда болгаш бот-хыналданы чорудудар.

Өөрөдилгениң бот-тускайлаң кылдыныларынга хамаарыштыр эге школаның доозукчусу дараазында чүүлдерге өөренип алыр аргалыг:

- бодунуң культуразы база делегей хүлээп алышыкынын хевирлээринге литературлуг номчулганың ужур-дузанын медресеп билир;
- бодунуң мөзү-бүдүш база эстетиктиг уг-шиин углаар (чечен чогаалды сайгарып тургаш азы ооң дугайында чугаалажып тургаш; сагыш-сеткилдин үнелелин база мөзү-бүдүштүг шилилге кылып тургаш, дуржулгалыг апаар).

Календарь-тематиктиг план

№	Эрттирер хуну		Кичээлдин темазы
	план	факт	
Тыва дылын, тыва чонун, Тыва черин – ожууннун уш ыдык дажы (1ш.)			
1	08.09		Ч.Кара-Күске «Камнаалыңар», В.Саарымбуу «Төрээн Тывам кижилери»
Чылдын уелери. Годуг-догаа алдын кузум (2ш.)			
2	15.09		Ч.с. Чурук-биле ажыл. С.Сурун-оол «Чанган куштар»,
3	22.09		Х.Ойдан-оол «Баштайгы сегиржип алыышкын» (чеченчугаа)
Улустун аас чогаалынын биче хевирлери (2ш.)			
4	29.09		Тывызыктар. Улегер домактар.
5	06.10		Оюн удээн чугаалар. Дурген-чугаа.
Ооренип оорен (2ш.)			
6	13.10		О.Сувакпит «Камналга» (чечен чугаа)
7	20.10		Э.Кечил-оол «Ундур имнедипкен» (чечен чугаа)
Эки кылган ажыл – элеп читпес алдар (1ш.)			
8	27.10		С.Сарыг-оол «Дуза када бергеним» («Ангыр-оолдун тоожузундан» эге)
Бистин бичии оннуктеривис (1ш.)			
9	10.11		Х.Ойдан-оол «Эгерек биле эзирик» (чечен чугаа), Л.Чадамба «Кушкаштар»
Бойдустун чажыттары (1ш.)			
10	17.11		С.Сарыг-оол «Саржаг дажыглаан» (чечен чугаа)
Чылдын уелери. Аккыр харлыг кыжым (2ш.)			
11	24.11		Л.Чадамба «Кыжын», Х.Ойдан-оол «Баштайгы хар» (чечен чугаа)
12	01.12		Х.Ойдан-оол «Олегтин оннуктери» (чечен чугаа)
Багын чугаалаарга – бачыды арлыр (2ш.)			
13	08.12		И.Крылов «Корунчук болгаш Сарбашкын» (басня), С.Сурун-оол «Орге биле Куске» (басня)
14	15.12		Э.Кечил-оол «Кеземче», Л.Толстой «Соокчугеш»
Бойдуска хумагалыг болуулу! (2ш.)			
15	22.12		К.Э.К.Кудажы «Чурек иштинде ок» («Танды кежии» деп номдан чугаа)
16	29.12		С.Комбу Эжеш куштар хоюспанар», С.Сарыг-оол «Кизи – бойдустун толугу» (узунду)
Эштигдехоглуг, эптигде куштуг (2ш.)			
17	12.01		Е.Танова «Оннуктер» (чечен чугаа)
18	17.01		С.Тока «Черликпен» (узунду)
Авторлуг тоолдар (2ш.)			
19	26.01		Ш.Суван «Алдын-Кушкаш».
20	02.02		С.Сарыг-оол «Шиижекчигеш», К.Тюлюш «Улуургак, билииргек Дагаажык»
Улустун аас чогаалы. Тоолдар (2ш.)			
21	09.02		«Уш чуул эртемниг оол» (тыва улустун тоолу)
22	16.02		«Боралдай ашак» (тыва улустун тоолу)
Эрнин эреси (1ш.)			
23	23.02		С.Сурун-оол «Кызыгааржыга», А.Арапчор «Эр кижинин чангыс состуу»

Чылдын уелери. Хоглуг чазым (1ш.)			
24	01.03		М.Пришвин «Изиг тулук уе», К.Ондар «Ыглапкан хар»
Улус аразындан ие караа чымчак (1ш.)			
25	08.03		Е.Танова «Ава дугайында сос» (узунду), Е.Танова «Кырган-авам келди-ле!»
Хоктуг ужуралдар, солун болуушкуннар (2ш.)			
26	15.03		С.Пюрбю «Шортан мунган эзир» (Узундузу)
27	22.03		С.Пюрбю «Борттуг дилги» («Шынапайнын чугааларындан» эге)
Тоогу болгаш тоолчургу чугаалар (1ш.)			
28	05.04		«Мого Союспан» (тоогу чугаа), «Ийи кыс» (тоолчургу чугаа)
Ойнаксанчыг оюннарым (1ш.)			
29	12.04		С.Сарыг-оол «Оюннар» («Ангыр-оолдун тоожузундан» эге)
Кижиги болуру чажындан (1ш.)			
30	19.04		Б.Ховенмей «Адазынын айбызынга» (узунду)
Оске чоннарны аас чогаалы (1ш.)			
31	26.04		«Чанагаш-оол» (хакас улустун тоолу)
Чонум чаагай ёзу-чанчылдары (1ш.)			
32	03.05		М.Кенин-Лопсан «Калдаракты азырап алганым» (узунду)
Тывамнын тоогузунден солун арыннар (1ш.)			
33	10.05		С.Сарыг-оол «Оттуг-терге» (чечен чугаадан узунду)
Чылдын уелери. Ажыл-ишчи чайым (1ш.)			
34	17.05		Н.Ооржак «Адазынын дузалакчылары», К.-Э.Кудажы «Чазый хырын башка халдаар»

